

Ірина Жаровська

Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
доктор юридичних наук, професор
кафедри теорії та філософії права
irazhar@ukr. net

ДІЯЛЬНІСТЬ МКЧХ У ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

© Жаровська І., 2018

Розглядається питання функціонування МКЧХ. Вказується на принципи функціонування. Акцентовано увагу саме на діяльності МКЧХ під час збройного конфлікту.

Ключові слова: збройний конфлікт; Міжнародний комітет Червоного хреста; міжнародне гуманітарне право; Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця; комітет; міжнародна федерація; Женевська конвенція.

Ирина Жаровская

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МККК В ПЕРИОД ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТОВ

В статье рассматривается вопрос функционирования МККК. Указывается на принципы функционирования. Акцентируется внимание именно на деятельности МККК во время вооруженного конфликта.

Ключевые слова: вооруженный конфликт; Международный комитет Красного креста; международное гуманитарное право; Международное движение Красного Креста и Красного Полумесяца; комитет; Международная федерация; Женевская конвенция.

Iryna Zharovs'ka

Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Theory and Philosophy of Law
Sc. D.

ACTIVITY OF ICRC IN THE PERIOD OF ARMED CONFLICTS

The article deals with the functioning of the ICRC. Indicates the principles of functioning. The focus is on the activities of the ICRC during an armed conflict.

Key words: armed conflict; International Committee of the Red Cross; international humanitarian law; International Movement of the Red Cross and Red Crescent; committee; international federation; Geneva Convention.

Актуальність дослідження проблеми. Згідно зі статутом від 24 червня 1998 р., МКЧХ, заснований у Женеві 1863 р. і офіційно визнаний Женевськими конвенціями і Міжнародними конференціями Червоного Хреста, є незалежною гуманітарною організацією, що володіє особливим статусом.

Комітет – одна зі складових Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця називається також Міжнародним Червоним Хрестом. До цього руху належать: Національні товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (Національні товариства), Міжнародний комітет Червоного Хреста (Міжнародний комітет або МКЧХ) і Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Активна участь МКЧХ у міжнародній гуманітарній діяльності в процесі прогресивного розвитку міжнародного гуманітарного права, а також висновок угод з державами – все це свідчить про те, що МКЧХ перетворюється на організацію, що володіє ознаками міжнародної міжурядової організації. Справді, з волі держав, у договірних джерелах міжнародного гуманітарного права зафіксований ряд повноважень МКЧХ у сфері сприяння реалізації і поширення міжнародного гуманітарного права, контролю за його дотриманням, участі в міжнародній гуманітарній діяльності, що їх він може здійснювати самостійно або з доручення держав.

Діяльність Міжнародної організації Червоного Хреста є дуже вагомою у всій гуманітарній сфері. Проте неоціненним є її вклад саме в період конфліктів. Наприклад, за сприяння цієї організації тільки в минулому році було звільнено 306 осіб, які були затримані у зв'язку з конфліктом на Сході України [1].

Аналіз дослідження проблеми. Питання проблем міжнародного гуманітарного права досліджували багато науковців у різних напрямках суспільних знань. У вітчизняній юридичній науці вказану проблему або суміжні з нею аналізували вчені Ю. Бисага, В. Ковальчук, М. Козюбра, В. Репецький, С. Сливка та ін. Незважаючи на велику увагу вчених до теорії держави і права, залишається велика когорта невирішених питань.

Мета статті. Вказане визначає необхідність наукового дослідження питання функцій Міжнародного Комітету Червоного Хреста у період збройних конфліктів, що і буде **метою** цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Такий особливий статус організації зумовлений також тим, що МКЧХ в своїй діяльності неухильно дотримується таких гуманістичних принципів: гуманність, неупередженість, нейтральність, незалежність, добровільність, єдність і універсальність. Охарактеризуємо ці принципи.

Гуманність. Міжнародний Рух, виникнення якого зумовлене прагненням надавати допомогу всім пораненим на полі бою без винятку або переваги, намагається за будь-яких обставин як на міжнародному, так і на національному рівні запобігати стражданням людини або полегшувати їх. Рух покликаний захищати життя та здоров'я людей і забезпечувати повагу до людської особистості. Він сприяє досягненню взаєморозуміння, дружби, співробітництву і міцному миру між народами.

Неупередженість. Міжнародний Рух не робить будь-якого розрізнення за расовою, релігійною, статевою ознакою або політичним переконанням. Він лише намагається полегшувати страждання людей, передусім тих, хто найбільше цього потребує.

Нейтральність. Щоб зберегти загальну довіру, Міжнародний Рух не може приймати будь-яку сторону у збройних конфліктах і вступати в суперечки політичного, расового, релігійного або ідеологічного характеру.

Незалежність. Міжнародний Рух незалежний. Національні товариства, надаючи допомогу уряду в його гуманітарній діяльності і дотримуючись законів своєї країни, повинні, проте, завжди зберігати автономію, щоб мати можливість діяти відповідно до принципів Міжнародного Руху.

Добровільність. У своїй добровільній діяльності з надання допомоги Міжнародний Рух аж ніяк не керується прагненням одержання вигоди.

Єдність. У будь-якій країні може бути тільки одне національне Товариство Червоного Хреста або Червоного Півмісяця, що здійснює гуманітарну діяльність на всій території країни.

Універсальність. Міжнародний Рух є всевітнім. Всі національні Товариства користуються рівними правами і зобов'язані надавати допомогу одне одному.

До найбільш значимих повноважень МКЧХ, що впливають із Женевських конвенцій 1949 р. і Додаткових протоколів до них 1977 р., варто віднести можливість:

- здійснювати гуманітарні дії для захисту жертв збройних конфліктів, а також надавати їм допомогу за згодою заінтересованих сторін, що перебувають у конфлікті. Повноваження випливає з положення, що міститься в ст. 91 III і ст. 10 IV Женевських конвенцій. Більше того, відповідно до пункту 1 ст. 81 Додаткового протоколу сторони, що перебувають у конфлікті, повинні надавати МКЧХ всі засоби в межах їхніх можливостей, що дозволяють йому виконувати гуманітарні функції, покладені Женевськими конвенціями і Додатковим протоколом I з метою забезпечення захисту і допомоги жертвам конфліктів.

Також важливим для реалізації даного повноваження є закріплення права осіб звертатися за допомогою до МКЧХ (ст. 79 III, статті 30, 102 IV Женевських конвенцій);

- діяти як субститут Держави-покровительки, що випливає зі ст. 10 I–III Женевських конвенцій, пункту 3 ст. 5 Додаткового протоколу I;

- користуватися для захисту відповідно до ст. 44 I Женевської конвенції емблемою Червоного Хреста;

- діяти на користь військовополонених і цивільних осіб, що випливає зі ст. 123 III і ст. 140 і 142 IV Женевських конвенцій;

- здійснювати діяльність, що стосується завдань Центрального агентства по розшуку. В основі цього повноваження є положення ст. 16 I, ст. 19 II, ст. 70 III, ст. 140 IV Женевських конвенцій, статей 33 і 78 Додаткового протоколу,

- зберігати для надання державам списків спеціально підготовленого персоналу відповідно до пункту 3 ст. 6 Додаткового протоколу I;

- здійснювати відповідно до ст. 98 Додаткового протоколу I ініціативи щодо скликання наради технічних експертів і участь у перегляді Додатка I до названого міжнародного договору;

- сприяти процесу надання добрих послуг Державою-покровителькою у разі розбіжності між сторонами, що перебувають у конфлікті, і з приводу застосування і тлумачення положень Женевських конвенцій відповідно до ст. 11, спільної для всіх Женевських конвенцій;

- робити послуги для створення санітарних зон і зон безпеки відповідно до ст. 23 I і ст. 14 IV Женевських конвенцій;

- призначати нейтральних членів змішаних медичних комісій відповідно до ст. 2 Додатка II до III Женевської конвенції і т. ін.

Усього ж про ті або інші функції МКЧХ або Центрального агентства з розшуку згадується в 60 статтях Женевських конвенцій 1949 р. та у 8 статтях Додаткових протоколів 1977 р. Особливо варто підкреслити право МКЧХ, закріплене в пункті 2 ст. 3, спільної для всіх Женевських конвенцій, – виступати з гуманітарними ініціативами у разі збройного конфлікту неміжнародного характеру: “безстороння організація, така як Міжнародний комітет Червоного Хреста, може запропонувати свої послуги сторонам, що перебувають у конфлікті”.

МКЧХ володіє активним посольським правом відповідно до Женевських конвенцій, що випливає з його права посилати делегатів у держави, на території яких відбувається збройний конфлікт для сприяння дотриманню міжнародного гуманітарного права. Однак, незважаючи на те, що МКЧХ має свої місії (регіональні і оперативні делегації) на території держав-учасниць міжнародних договорів у гуманітарній сфері, він не скрізь має дипломатичні привілеї і імунітети як представництва держав при міжнародних організаціях або представництва останніх на території держав. У цьому випадку все залежить від характеру зобов’язань, що містяться в договорах про умови перебування місії МКЧХ, що укладають між окремими державами і МКЧХ.

Визначальним правилом, яким керується МКЧХ у здійсненні дії, що вживають за власною ініціативою, є, по-перше, те, що він робить всі необхідні кроки для того, щоб припинити порушення міжнародного гуманітарного права або запобігти їм. Залежно від ступеня серйозності порушень такі дії можуть уживати на різних рівнях (наприклад, починаючи з усного зауваження, зробленого делегатом МКЧХ керівникові в’язниці, і закінчуючи доповідною запискою, адресованою Президентом МКЧХ зацікавленому уряду). МКЧХ залишає за собою право виступити із публічними заявами з питання про порушення міжнародного гуманітарного права тільки в тих випадках, коли:

- порушення є серйозними і повторюються;
- заходи, вжиті в конфіденційному порядку, не призвели до припинення порушень;

- розголос буде в інтересах постраждалих або осіб, що перебувають під загрозою, або населення;
- делегати МКЧХ були безпосередніми свідками цих порушень або про наявність і масштаб цих порушень стало відомо з надійних і перевірених джерел.

По-друге, як правило, МКЧХ не висловлюється з питань застосування зброї або методів ведення воєнних дій. Однак це не виключає вжиття конкретних заходів, а за необхідності і виступу з публічною заявою, якщо Комітет вважатиме, що застосування певного виду зброї або методу ведення війни або погроза його застосування надзвичайно ускладнює обстановку.

У здійсненні дій, пов'язаних із прийомом і передачею скарг, МКЧХ ґрунтується на положенні підпункту "в" пункту 2 ст. 5 Статуту Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, що передбачає, що МКЧХ приймає "будь-які скарги щодо передбачуваних порушень" міжнародного гуманітарного права. У своїй діяльності Комітет дотримується ряду умов, заснованих на практиці його діяльності в різних збройних конфліктах. Так, МКЧХ не передає скарги, що виходять від третіх сторін (урядів, національних товариств Червоного Хреста або Червоного Півмісяця, урядових і неурядових організацій, приватних осіб), на серйозні порушення міжнародного гуманітарного права в ситуації, коли він не може почати безпосередні дії на захист жертв конфлікту і не в змозі оцінити правильність застосування міжнародно-правових норм. Подібний підхід ґрунтується на рішеннях XX Міжнародної конференції Червоного Хреста і Червоного Півмісяця 1965 р., у ході якої було заявлено: "МКЧХ надалі не буде передавати такі скарги, за винятком випадків, коли будуть відсутні будь-які інші способи їх регулярної передачі, а обидві зацікавлені сторони будуть мати потребу в нейтральному посереднику".

У тому випадку, якщо щодо скарги вже були розпочаті дії з боку МКЧХ, він, у міру можливості, інформує про це Сторону, від якої надійшла скарга. У іншому разі МКЧХ може враховувати цю скаргу у своїх подальших діях за умови, що порушення було констатовано його делегатами або є загальновідомим, і тією мірою, якою цього вимагають інтереси жертв. Авторам таких скарг може бути запропоновано звертатися безпосередньо до Сторін, що перебувають у конфлікті.

Звичайно МКЧХ не розголошує отримані скарги. Він може привселюдно підтвердити одержання скарги у тому випадку, якщо вона стосується загальновідомих подій, і нагадати, якщо вважатиме за доцільне, про свою позицію з цього питання.

Відносно прохань про проведення розслідування МКЧХ може брати участь у процедурі розслідування лише в тому випадку, якщо цього вимагають умови договору або спеціальної угоди, укладеної всіма заінтересованими сторонами. Однак члени Комітету не можуть входити до складу комісії з розслідування. МКЧХ обмежується тим, що підбирає для такої комісії кваліфікованих фахівців, котрі не входять до складу Комітету. Більше того, МКЧХ утримується від участі в процедурі розслідування, якщо ця процедура не передбачає необхідних гарантій неупередженості і не надає Сторонам можливості захиститися. Крім того, МКЧХ наполягає на необхідності одержання заповнень про те, що ніяка інформація щодо прохання про проведення розслідування або самого розслідування не стане гласною без його згоди. Як правило, МКЧХ може брати участь у створенні комісії з розслідування на вищезгаданих умовах тільки тоді, коли предметом розслідування є порушення Женевських конвенцій 1949 р. і Додаткових протоколів до них 1977 р. МКЧХ у жодному разі не буде брати участі у створенні такої комісії, якщо його участь може утруднювати або унеможливити традиційну діяльність Комітету, спрямовану на захист жертв збройних конфліктів, або поставити під погрозу його репутацію безсторонньої і нейтральної організації.

У тих випадках, коли в МКЧХ звертаються із проханням направити своїх представників для констатації факту порушення міжнародного гуманітарного права, Комітет може піти на це, якщо вважатиме, що присутність його делегатів буде сприяти виконанню його гуманітарної місії, особливо якщо це необхідно для визначення потреб жертв із метою надання їм допомоги. Крім того, МКЧХ може направити своїх делегатів до місця порушення тільки у випадку одержання гарантій, що їх присутність не буде використана в політичних цілях.

Сторони, що перебувають у конфлікті, не завжди можуть прийти до взаємоприйнятого рішення за призначенням Держави-покровительки. Тому в ст. 10 I-Ш і ст. 11 IV Женевських конвенцій 1949 р. передбачається можливість призначення *субститутів Держав-покровительок*. Особливістю статей є те, що вони не пропонують якогось одного рішення за неможливості призначення Держави-

покровительки, а пропонують цілий спектр рішень. У Сторін, що перебувають у конфлікті, існує можливість призначення замість Держави-покровительки організації, якщо вона зможе надати “повну гарантію безпристрасності і дієвості”. Причому можливість вибору такої організації існує як у ситуації, коли спроби знайти Державу-покровительку зайшли в кут, так і за відсутності цих обставин.

Крім того, варто зазначити, що, хоча роль МКЧХ як субститут Держави-покровительки ясно встановлена в Женевських конвенціях і Додатковому протоколі I, він, виконуючи окремі функції субституту, ніколи не діяв у його якості, побоюючись, що публічне висловлення проти певних порушень міжнародного гуманітарного права може, принаймні в очах порушника, похитнути його неупередженість і, отже, зашкодити згодом іншій потенційної діяльності МКЧХ у цьому конфлікті [див. докладніше 2].

МКЧХ отримав від міжнародного співтовариства мандат на те, щоб діяти в будь-яких ситуаціях збройного конфлікту і насильства у всьому світі. Тут йому дуже допомагають досвід, накопичений національними товариствами, і їхня підтримка. Такі ситуації за визначенням є делікатними і, щоб впоратися зі своєю роллю, МКЧХ потрібно домагатися, щоб його прийняли всі, хто безпосередньо бере участь у цьому конфлікті або впливає на нього, і спробували зав'язати діалог з ними, яким би складним не видалось це завдання. Отож МКЧХ повинен бути нейтральним і незалежним, і саме так його необхідно сприймати [3, с. 101].

Місія Міжнародного Комітету Червоного Хреста вже здійснювала свою діяльність в Україні і у мирний час була відкликана. У зв'язку з агресією Російської Федерації Місія Міжнародного Комітету Червоного Хреста відновила свою діяльність в Україні задля захисту жертв збройного конфлікту [4].

Висновки. Захист людського життя й гідності є однією з найважливіших цілей міжнародного гуманітарного права. Якщо воно застосовується належним чином, відповідно, тоді воно надає необхідний захист життя і гідності всім, хто опинився жертвами збройного конфлікту. Його норми мають на меті захистити цивільних осіб, людей, позбавлених свободи, тих, хто зазнав поранення під час війни, і тих, хто перебуває в умовах військової або іноземної окупації. Сторони в збройному конфлікті зобов'язані виконувати і поважати ці правові норми, а міжнародне співтовариство повинно забезпечувати таке дотримання. Тому існування і ефективне функціонування МКЧХ є вимогою цивілізованого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародний комітет Червоного хреста в Україні. Основні напрямки діяльності у грудні 2017 року. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://ua.icrc.org/2018/01/29/2017-3>.
2. Жаровська І. М. Міжнародне гуманітарне право : навч. посіб. / І. М. Жаровська. – К. : Атика, 2010. – 280 с.
3. Гогоша О. Участь Міжнародного Комітету Червоного Хреста у гуманітарних місіях та операціях ООН // Вісник Львівського університету. Сер. : Міжнародні відносини. 2012. – Вип. 31. – С. 95–103. [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2012_31_13.
4. Діяльність Міжнародного комітету Червоного Хреста в Україні // Українське право. 11.03.2016 р.

REFERENCES

1. *Mizhnarodnyy komitet Chervonoho khresta v Ukraini. Osnovni napryamky diyal'nosti u hrudni 2017 roku* [International Committee of the Red Cross in Ukraine. Main directions of activity in December 2017]. Available at: <http://ua.icrc.org/2018/01/29/2017-3>.
2. Zharovs'ka I. M. *Mizhnarodne humanitarne pravo: navchal'nyy posibnyk* [International Humanitarian Law: Tutorial]. – Kyiv: Atyka Publ., 2010. – 280 p.
3. Hohosha O. *Uchast' Mizhnarodnoho Komitetu Chervonoho Khresta u humanitarnykh misiyakh ta operatsiyakh OON* [Participation of the International Committee of the Red Cross in humanitarian missions and United Nations operations]. Visnyk L'vivs'koho universytetu. Ser. : Mizhnarodni vidnosyny. 2012. – Vol. 31. – pp. 95–103. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2012_31_13.
4. *Diyal'nist' Mizhnarodnoho komitetu Chervonoho Khresta v Ukraini* [Activities of the International Committee of the Red Cross in Ukraine]. Ukrayins'ke pravo. 11.03.2016.

Дата надходження: 23.01.2018 р.